

koja svojim velikim delom, velikim i još uvek snažnim delom zaostaje za drugim literaturama nešto po pedeset godina? I nije li, na kraju krajeva, Dobrica Čosić preuređeni najavljujući koji će doživeti sudbinu pete koji pre svih ranoraničaca najavljuje zoru?

Zbog naših specifičnosti — nije. Zbog našeg specifičnog društvenog razvijanja, zbog specifičnog razvoja naše literature, zbog protivrečnosti koje u tokovima svesti i vrede, kod nas, stoji rečeć jedna na drugu sa predeset godina razdoblje. Čosić ipak nije samonikljenik zatrcan ispred svog vremena nego samo jedan od prvih koji obrazložen i za jedne mogove jačno umije da iskaže ono što drugima ne polazi za rukom, što jedinima kašak neće polaci za rukom i u šta će treći „gledati kao koza u plakatu“. Čosić verovatno ne misli da svii koji kod nas piju teku prvo da izjednač estetsku shvatnju pa da bi se dalje koraknulo. Kad sluti avangardnu umetnost u ovoj našoj sredini on verovatno ima na umu intenzitet našeg razvića koji je od poslednjeg nepômenog vladara pre sto godina do najmodernijih filozofskih i socioloških shvatanja učinio ogroman korak, on verovatno misli na protivrečnosti dveju još uvek čisto suprotstavljenih stava kojeg šdu od krajnosti neknjičkog lerog avangardizma do degenerisanog akademskog, klasičnog i ustroj socijalističkog realizma, sa piscima koji kao sablasne senke, iako providne, čine atmosferu još nepodnoljivom. Nešto se mora raspisnuti u literaturi u kojoj se evo već četrdeset godina vode bitke sa bogdanima popovićima i sada sa njegovim sinovcima. Nešto se u njoj mora desiti jer je ona koliko mlada i stara, koliko s Davicom istračila ispred svog vremena teško s Enihom Košem još uvek devetnaestovekovna, nesposobna ni život da prati u hodu a kamo li ispred njega da ističe.

Sem toga, već četrdeset godina avangardna Kraljezina linija u našoj literaturi ne može danas, dovedena do svog kulminativnog toka, da ne promeni svoj pravac, pošto su i uslovni pod kojima je ona rasla i razvijala se, korenito promenili i ona zbog tog postala već nesposobna da nosi tovare na duge plovidbe naših dana. Svet Glemajevih mora se zameniti makar svetom raznili Bendere, ako ne svetom promašenili ili ostvarenim studentičkim sudbinama i etičkim opravdjanjem novog vremena, jer je taj svet od našeg današnjeg pisca daliko i krišćika mimo uznenirena degeneracijom jedne još uvek u svetu držeće klase. Osvravaju nove estetske misli za koju se uzauzima Dobrica Čosić, imaću zboroga toga, ne samo kod nas, svoj programski cilj da umetničko videnje sveta istrije iz starih kolosaka, utabavanih još od pre pojave romantizma do danas, i da ga uputim pravcem kojim sve određenje smjeru ti tvori naših dana i te perspektive na čijim horizontima niču pećurke i druge utvare.

Petar MILOSAVLJEVIĆ

ostvarenje vlastite istine vesne parun

Po kojoj bi se kritičkoj metodi najbolje mogao ocijeniti fenomen poezije Vesne Parun?

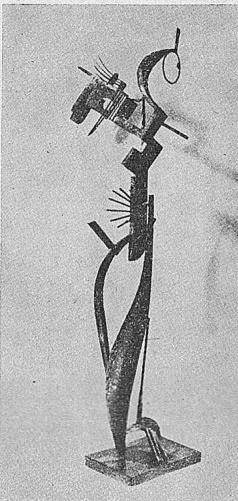
Po Taineovoj, po Henequinovoj, ili po Renardovoj?

Hoće li se uzeti samo literarni Lessingov kriterij, ili i biografski Sainte Beuvoy?

Hoće li se uzeti i Brandesov kriterij po kojem se pisac ocjenjuje i prema tome — što je po zanimanju? Možda sv!

Taineova prizma: okoliša, vremena, rase — nije nevažna.

Henequinova «esthopsihologija» koju ne zanimaju estetsko djelo onoliko koliko egzistira samo po sebi, nego ono

H. Gonzales: Zena s ogledalom

liko koliko je ono socijalna, nacionalna i psihološka objava sredine i takođe.

Milan Marijanović pišeći o Taineovoj i Henequinovoj metodi kaže: »Taine je u svojem istraživanju istražio ugroze, koji tvore umjetničku dijelu, ali nije istražio učinke koje ona proizvode. To je učinio Henequin.

Henequinova metoda ovako se da karakterizirati:

O narodu se sudi po njegovim umjetničicima, a ne obratno, da li su sudeći o umjetnicima — sudimo o narodu!«

Ko kaže: »U literaturi se odražuje narod, ali ne zato, jer ju je radio, jer ju je zavolio i jer je u njoj upoznao sebe samu.«

veća da me ne primete kako pokusavam da ih zgrabitam, da preletim kroz njih, makar samo da se provučem neosetno, da se očesem o neku.

— Znam dalje! On je našao.

— Nije ni našao, on je samo pogledao. Prisustvovao. Bujlio. Protezao se. Tu. Pored mene. U žilama. Znaš kakav je to? Žut, bez ikakve primese. Prigušen.

— Smesi li sada da ga pogledaš?

— Ne, a gde je?

— U tanjuru, pepeljari.

— Ne smem. A i umoran sam.

— Spavajmo, nas trojica!

SUTRADAN:

— Ciješ li me?

— Ne.

— Slušaj me!

— Neću. Sanjačao sam nešto.

— Šta?

— Cuti, nemoj kvarati. Nesumnjivo, desilo se nešto ovde.

Neko je umro od nas trojice!

— Ko, on? (uzbijeno)

— Ne, nego ja.

Hajde da čutimo ceo dan. Kušujte, vas dvojica!

— Pristajem.

KROZ DVA DANA:

— A kada ti jednog dana bude jako dosadno?

Onda će možda praviti lutkice od zemlje. Male sive lutkice. Sa povijenim ramenima. Krhke i izmučene. I ostaviti ih u ugao sobe. Sve zajedno. To je neverovatno važno. A onda, kad proda nekoliko dana, poredatih ih svi u jedan red i upitati ih: »Da li vam je dosadno?« A onda će ona bjeti naglo da klimnu glavom, da progovore, da potvrdi. I njihovu vratu će se slomiti. A ja ih onda baciti sve kroz prozor, bogato otopljujuti i možda pomisliti: »Nisu mogle zajedno. Onda će učuti zemlju za nove lutkice.«

Ja neću predizgmati takav posao. Samo tu kupiti ogromnu potkovicu i obesiti je iznad vrata, a...

minuše lepe ptice

Lepe to ptice minuše ovim svetom, nebom minuše ljubljene mog Balkana. Niz jug se spustiše zlatne, spustiše srebrenog perja, i samo spomen od vetra, od samog vazduha nujnog niz oko im lagano, još lakše niz glatko njihovo telo nekud u prostor sklinu. O, božanstvene tajne, nebo se od vašeg lakog, od vašeg vazdušnog hoda na dva razlomi smisla, na dva nemila dela. Na jednom osta oblak, i dažd, i nešto bola i dosta srca moga. A s druge strane — prosto mu uvek bilo — sunc se žuto sredi i dve lepotne zvezde kojima ništa neću — kojima i ne mogu.

U kući su mi stanovale, zebu zebale zlatni lepe te ptice što ovim minušu svetom, što nebom ovim minuše ljubljene mog Balkana. U kući su mi stanovale, zebu zebale zlatni i ruke moje mlade, po sad, dok sivo nebo pod oknom mi romori, ka uspomeni leta oči bih da okrenem. Al nigde takvog smisla, nigde da snage smognem bar perje da spomenem, bar žitne ptice oči.

Sad bos u noći stojim i puštam krikove lude: hoće li ptice čuti? Otvaram rebro bledo: nije li ptica tamo? Gde sunce? Gde zvezde one plame? O, lud li kamen to srce moje soči, i možda pesak truli gde behu nekad mi oči? ...

Lepe to ptice minuše ovim svetom, nebom minuše ljubljene mog Balkana. Niz jug se spustiše zlatne, spustiše srebrenog perja, i samo spomen od vetra, od samog vazduha nujnog niz oko im lagano, još lakše niz glatko njihovo telo nekud u prostor sklinu ...

Božidar TIMOTIJEVIĆ

vjerojatno — morala proživjeti. Svakom čovjeku determiniran je i određen put patnje u nizu same njemu specifičnih sudbinskih etapa. Da nije bilo tako u nju, da nije proživjela njoj svojstvene i emanentno determinirane etape, ona vjerojatno ne bi produžila svoju poetsku egzistenciju. Ona se tako ne bi ni dalje razvila. Nakon što je doživjela poraz u sukobu s društvenom pred kome je, međutim, istupila najbehovoljnije, ona se mogla dići i obnoviti samu i razviti u monstrosnosti svog stradanja; upravo to je nagomilao materijal za obnovu i drugo rođenje i apoteozu njenog pjesničkog lika. Ali stogod ona pisala, kakogod pisala, ona nastavlja razvijati važne vrijednosti svog velikog početka, ona nastavlja tumačenje određenog svijeta.

Što znači da Vesna Parun ne širi svoj svijet, nego ga suzije? Znači, da ga čini trag-činjam, dubljim, da — smanjuje svoj ekstenziju — povećava intenzitet. Njeno djelo oviseće je o njenu životu, djelo postaje čvršće vezano uz život, jer — život počinje trebatu djela. Kad djelu postane važan život, pisac postaje integralni rob djela, sveden na funkciju djela, koje se razvija dalje samo, gotovo neovisno o životu, ujedno i na život. Taj trenut-

tak u Vesne Parun još nije nastupio. Vesna Parun ne napušta svoj svijet — jer on ne napušta nju. Današnja Vesna Parun nije nova Vesna Parun — ona je to samo prividno, onoliko samo, koliko je i njen svijet nov. On se mijenja, a ona ne. Kad bi njen svijet napustio nju, napustila bi i ona njega. Ona živi u istom svijetu, otkrivajući u njem samo još neizražene i neščepljene predjele; pokazuju neke objekte i ponovno ozivljavaju samu manjinu ekstenzitetom i vjećinu intenzitetom.

Njena tvar, životni duh, rastu iz nje same i to je njen svijet; njena tvar se sređuje, šivot se srije i duh čisti i dize.

Kako fizičko stanje svijeta — što tvrdi Fouillee — u svakom času vremena slijedi iz njegova moralna stanja, tako u idealnoj crti razvijajući napredovanje. Njeno djelo oviseće je o njenu životu, djelo postaje čvršće vezano uz život, jer — život počinje trebatu djela. Kad djelu postane važan život, pisac postaje integralni rob djela, sveden na funkciju djela, koje se razvija dalje samo, gotovo neovisno o životu, ujedno i na život. Taj trenut-

— Ne to. Čuo sam negde da je takva potkovica pala, i ubila jednog čovjeka.

— Stvarno? Znači ipak smo još srećni.

— Šta kažeš?

— Zašto?

— Zato što nemamo tu potkovicu.

— A ako to sve ne pomogne?

— Onda ću skupiti snage i istreći svoj život kroz proraz trećeg sputnika, ili četvrtog, kao što se istresa krpja za prasnu — sa gadenjem. A da sve to uradim moram misliti naovo:

62 stepenice, jedan soba, jedan čovek u njoj, i još jedan, nazovi čovek, viceči, i jedna udolina u krevetu i jedan utabani trag u sobi i jedna Dosada.

KROZ TRI DANA:

— Znaš li da sumnjam nešto?

— I ja.

— Mislimo na isto, čini mi se. Otkrio sam ko je »One.

— I ja.

— Ko?

— Ti!

— A ja sam mislio da si ti.

Dogadjaj:

Desilo se nešto. Jedan čovek, bilo koji, klijnzu je kroz prozor trećeg spreta, ili četvrtog, i ubio se. Postoje snimci. Kažu, liči na matu zemljani lutku. Sacinućemo identitet.

Soba:

Jedan čovek sluša korake pred vratima. I strepi. I naoružan je očima. I drugi pred vratima je naoružan do zuba istim oružjem. Zvono. To je on. Zaboli su oči jedan u drugog i zaključili: — Sad nas je dvojica!

— Uđite.

Ovaj razgovor vodili smo ti i ja. A za sve to zveme, u našim između glavama, videli su se krovovi, kako stijaju, kao posle neke dugotrajne kiše. Tamo. Negde. Daleko ...

Slobodan BOZOVIĆ